

<http://doi.org/10.26565/1727-6667-2024-1-07>
УДК 351.82:314.15(4):334.723(477)

Косенко Віктор Вікторович,

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри економічної політики та менеджменту
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8995-7383>
e-mail: victorkosenko@karazin.ua

Тимоха Денис Анатолійович,

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри економічної політики та менеджменту
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7837-7567>
e-mail: d.timokha@karazin.ua

Косенко Аліса Володимирівна,

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри економічної політики та менеджменту
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4006-2295>
e-mail: a.v.kosenko@karazin.ua

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІМІГРАЦІЙНИХ ХВИЛЬ І ВИСНОВКИ ДЛЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ І КОРПОРАТИЗАЦІЇ ВЕЛИКИХ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена переосмисленню європейських імміграційних хвиль і висновки для модернізації і корпоратизації великих державних підприємств України. Це має значення для створення ефективних стратегій інтеграції мігрантів, підвищення прозорості управління та забезпечення стійкого економічного розвитку України і для впровадження європейських практик та розробки нових цифровізованих українських практик прозорості та підзвітності в управлінні державними підприємствами. Стаття починається з перегляду європейського досвіду двох імміграційних хвиль за останні 30 років, які ство-

© Косенко В. В., Тимоха Д. А., Косенко А. В., 2024

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

рили «імміграційні шоки» та сприяли різкому підвищенню суспільної уваги до питань імміграції, а також структуруванню політичної конкуренції як на стороні пропозиції, так і на стороні попиту демократичного представництва. Далі, на основі цього, пропонується авторське бачення того, як цей європейський досвід може бути застосований для не дуже популярної серед вчених і політиків України та ЄС, але дуже економічно значущою для України теми – сприяння широкої модернізації українського суспільства і зокрема – підтримка корпоратизації великих державних підприємств, наприклад, АТ «Укрзалізниця». Робиться висновок, що державні корпорації України, які зіткнулися з нестачею робочої сили внаслідок війни та міграції, можуть адаптувати досвід ЄС щодо управління міграцією для вирішення своїх кадрових проблем: а) розробити цільові програми залучення кваліфікованих кадрів з-за кордону, включаючи українську діаспору; б) створити привабливі умови праці та соціальні пакети для утримання існуючих працівників та залучення нових; в) інвестувати в програми навчання та підвищення кваліфікації для місцевих працівників; г) запровадити більше процесів з автоматизації та цифровізації для зменшення залежності від ручної праці; д) співпрацювати з урядом для розробки спеціальних візових програм для залучення іноземних фахівців у критично важливі галузі.

Ключові слова: модернізація, публічне урядування, іммігранти, міграційна політика, кваліфіковані іммігранти, великі державні підприємства, корпоратизація, державний сектор.

Як цитувати: Косенко В. В., Тимоха Д. А., Косенко А. В. Переосмислення європейських імміграційних хвиль і висновки для модернізації і корпоратизації великих державних підприємств України. *Теорія та практика державного управління*. 2024. Вип. 1 (78). С. 118–135. <https://doi.org/10.26565/1727-6667-2024-1-07>

Постановка проблеми. Вивчення імміграційних хвиль у Європейському Союзі (ЄС) та їх впливу на соціально-економічну сферу є актуальним для України, оскільки наша країна перебуваючи у станій повномасштабної війни з РФ, все ж таки стоїть на порозі масштабних реформ, спрямованих на широку суспільну модернізацію. Успішний досвід ЄС щодо залучення мігрантів може надати цінні уроки для українських компаній, які прагнуть підвищити свою конкурентоспроможність та ефективність управління. Водночас, політичні та соціальні реакції на міграцію в Європі можуть слугувати індикатором для прогнозування та управління подібними процесами в Україні. ЄС, стикаючись з масштабними імміграційними хвилями, розробив комплексні підходи до управління різноманітністю, інтеграції мігрантів та адаптації соціально-економічних систем до нових реалій. Ці підходи, що включають політики соціальної інклюзії, мультикультурного менеджменту та інноваційного розвитку людського капіталу, створюють унікальний досвід [12; 15], який може бути критично важливим для модернізації великих державних підприємств України.

Аналіз європейських практик управління імміграційними процесами та їх впливу на державний сектор економіки дозволяє виявити ефективні механізми адаптації до змін, підвищення конкурентоспроможності та оптимізації управлінських структур, що є ключовими аспектами успішної модернізації суспільних інститутів в Україні і зокрема – корпоратизації державних підприємств.

Хоча у публічному дискурсі в Україні ці питання не лунають гучно [3; 2], але ми переконані, що великі державні підприємства України (державні корпорації) потенційно дуже зацікавлені у вивченні та адаптації європейських кейсів щодо залучення мігрантів та формування політичного ставлення до них серед місцевого населення з кількох ключових причин. По-перше, досвід ЄС у створенні інклюзивного робочого середовища та управлінні культурним різноманіттям може стати основою для розробки інноваційних HR-стратегій, спрямованих на залучення висококваліфікованих кадрів та підвищення продуктивності праці. По-друге, вивчення механізмів соціальної адаптації мігрантів може допомогти українським державним підприємствам розробити ефективні програми інтеграції нових співробітників, що особливо актуально в контексті внутрішньої міграції та потенційного залучення іноземних фахівців. По-третє, аналіз політичних аспектів управління міграційними процесами в ЄС може надати цінні інсайти щодо побудови ефективної комунікаційної стратегії з стейкхолдерами, включаючи місцеві громади та органи влади, що є критичним фактором успіху в процесі корпоратизації [1]. Таким чином, переосмислення європейського досвіду управління імміграційними хвилями створює підґрунтя для розробки інноваційних підходів до модернізації та корпоратизації великих державних підприємств України, сприяючи їх адаптації до глобальних економічних викликів та підвищенню конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Огляд останніх наукових джерел. В останні 30 років європейські країни пережили дві істотні хвилі імміграції: перша була викликана розширенням ЄС у бік сусідів із Центральної та Східної Європи; друга була представлена прибуттям біженців та прохачів притулку, особливо з нестабільних та бідних регіонів африканського континенту [15]. Ці «імміграційні шоки» сприяли різкому підвищенню суспільної уваги до питань імміграції, а також структуруванню політичної конкуренції [4; 23] як на стороні пропозиції, так і на стороні попиту демократичного представництва. Хоча питання імміграції традиційно розглядалося як позиційне питання, консенсус серед виборців та політичне зближення основних партій, мабуть, нагадують модель Стокса [22], а конкуренція йде щодо валентності, а не щодо позиції.

Дослідження політизації імміграції у Європі знаходять докази впливу електорального успіху радикально-правих партій як у пропозицію, і на попит демократичного представництва. З одного боку, основні партії реагують, змінюючи свою стратегію, загострюючи свою позицію з цього питання, щоб сформувати коаліційні уряди, щоб виключити радикально-праві партії з уряду або дати їм «частку трофеїв офісу, можливо, як повноправного партнера з коаліції або ж як якусь партію підтримки» [21; 4]. З іншого боку, дослідження показують, що електоральний успіх радикально-правих і політизація питання, що зростає, впливають на ставлення людей до імміграції [16]. Хоча проблема імміграції має ідеологічне навантаження, консенсус серед виборців та політичне зближення основних партій, схоже, нагадують модель Стокса, «у якій конкуренція ведеться щодо валентності, а не щодо позиції». У цьому сценарії громадяни можуть бути мотивовані робити вибори на основі їхнього передбачуваного рівня імміграції в країні.

В цілому ж наукові дослідження впливу європейських імміграційних хвиль за останні 30 років на загальноєвропейську політику та суспільне ставлення до іммігрантів в ЄС демонструють складну та багатогранну картину. К. Босвелл і Дж. Хемпшир [7] зосередили свою увагу на зростанні популярності радикальних правих партій як реакції на імміграційні процеси. Їхні дослідження показують, як ці партії використовували імміграційну риторику для мобілізації електорату, що призвело до зміщення політичного дискурсу в багатьох європейських країнах. Паралельно, Пол Колльєр та Джордж Борхас аналізували економічні наслідки імміграції, зокрема її вплив на ринок праці та систему соціального забезпечення, що має прямі паралелі з питаннями ефективності державних підприємств (*дали – SOE*) та публічного сектора. Їхні висновки підкреслюють необхідність адаптації економічної політики та управлінських практик до нових демографічних реалій.

Дослідження Крістіана Йоппке [18] та Сари Гудман [14] зосереджувались на питаннях інтеграції іммігрантів та формуванні мультикультурних політик в європейських країнах. Вони виявили тенденцію до переосмислення моделей інтеграції, що має важливі імплікації для управління різноманітністю в державному секторі. Роджер Брубейкер та Адріан Фейве аналізували зміни в концепціях громадянства та національної ідентичності під впливом імміграції, що резонує з питаннями корпоративної культури та ідентичності в *SOE*. У той же час, недавні дослідження Піпи Норріс та Рональда Інглхарта [20] виявили зв'язок між імміграцією (на прикладі США) та зростанням популізму (на прикладі Дональда Трампа), що має прямі наслідки для політичної стабільності та ефективності державного управління. Крім того, роботи Сари Воллес Гудман та Рубена Заїотті з питань безпеки та імміграційного контролю підкреслюють необхідність балансу між відкритістю та захистом національних інтересів, що є актуальним для стратегій розвитку *SOE* в глобалізованому світі.

Важливий внесок у розуміння впливу імміграції на суспільні настрої та політичні преференції зробили Тарек Абу-Чабаке та Джаспер Мюїс, досліджуючи динаміку громадської думки щодо іммігрантів. Їхні висновки демонструють, як сприйняття імміграції впливає на електоральну поведінку та політичну підтримку, що має прямі паралелі з питаннями легітимності та суспільної довіри до державних інституцій, включаючи *SOE*. Дослідження Маркуса Цинера та Андреа Шерці з економіки імміграції та її впливу на інновації та продуктивність праці пропонують цінні інсайти для модернізації державних підприємств. Водночас, роботи Елеонор Кофман та Сари Спенсер з гендерних аспектів імміграції та інтеграції на ринку праці підкреслюють важливість інклюзивних політик у державному секторі. Нарешті, дослідження Крістофа Б'юрі та Ханспетера Крієзі щодо політизації імміграційного питання демонструють, як це впливає на формування політичного порядку денного, що має прямі імплікації для реформування публічного сектора та *SOE* в контексті зростаючої суспільної уваги до ефективності державного управління.

Метою статті є критичне переосмислення європейських імміграційних хвиль і підготовка висновків для обґрунтування реальної модернізації і корпоратизації великих державних підприємств України в умовах післявоєнного

відновлення. Це має значення для створення ефективних стратегій інтеграції мігрантів, підвищення прозорості управління та забезпечення стійкого економічного розвитку України і для впровадження європейських практик та розробки нових цифровізованих українських практик прозорості та підзвітності в управлінні державними підприємствами.

Виклад основного матеріалу та результати дослідження розпочнемо зі стислого опису політичних та суспільних наслідків імміграції в ЄС на прикладі зміни фокусу в політичних дискусіях та політичного ландшафту. Отже, зрозуміло, що європейська політична арена за останні 30 років зазнала значних трансформацій, зумовлених зростаючим впливом імміграційних процесів на суспільно-політичний дискурс. З початку 1990-х років питання імміграції поступово набуло статусу «гарячої теми», суттєво впливаючи на виборчі кампанії та урядові порядки денні країн-членів ЄС. Комплексна взаємодія екзогенних та ендегенних факторів призвела до радикальної реконфігурації електоральної конкуренції навколо імміграційних питань.

Драматичне збільшення імміграційних потоків, особливо загострене економічною кризою 2008 року та міграційною кризою 2015 року, посилює сприйняття економічних та культурних викликів інтеграції. Одночасно, підвищена медійна увага сприяла політизації цього питання. На цьому тлі в багатьох європейських країнах спостерігалось стрімке піднесення радикальних правих популістських партій, які вміло використовували ці виклики для нарощування своєї електоральної підтримки.

Зростаюча політизація імміграційного питання неминує вплинула на стратегії мейнстримних партій як лівого, так і правого спектру. Дослідження партійної конкуренції та імміграції демонструють консистентні докази конвергенції позицій мейнстримних лівих і правих партій у бік більш обмежувальних політик. Це зумовлено зростаючою значущістю питання та підйомом партій-челенджерів. Порівняльні дослідження, що використовують дані Проекту порівняльних маніфестів (Comparative Manifesto Project), вказують на зростаючу важливість імміграційної тематики в національних контекстах з середини 1970-х років, а також на те, як міжнародні динаміки, зокрема глобалізація та європеїзація порядку денного, могли сприяти радикалізації та зближенню позицій мейнстримних партій щодо цього питання.

Подібні тенденції конвергенції до більш обмежувальних позицій щодо імміграції спостерігаються і в європейській громадській думці. Порівняльні дослідження ставлення до імміграції в Європі демонструють, як підйом та масштаб радикальних правих партій можуть формувати погляди людей на це питання. Національні case-studies підкреслюють еволюцію громадських настроїв щодо імміграції, які, з різною інтенсивністю, зміщувалися до більш обмежувальних позицій. Ці дослідження показують, як ставлення респондентів до злочинності, притулку/імміграції та ризику тероризму часто об'єднувалося в єдиний імміграційно-інтеграційний вимір.

Зростаюча політизація питання посилює медійну увагу та загальну стурбованість імміграцією серед виборців. Низка досліджень [19, С. 7; 13] демонструє,

що значущість імміграційних питань у медіа може формувати ставлення людей, а ці питання є привабливими для засобів масової інформації.

Опитування громадської думки в ЄС демонструють значний перекид на користь більш обмежувальних імміграційних політик, з 74,3% респондентів, які підтримують такий підхід. Така розподіленість відповідей наближається до визначення Стоукса щодо валентних питань, вказуючи на досить послідовний рівень згоди серед електорату. Однак дебати щодо класифікації імміграції як валентного питання залишаються відкритими.

Зростаюча емпірична база свідчить про поступову конвергенцію мейнстримних партій до більш обмежувальних позицій, що в поєднанні із загальним консенсусом серед виборців ЄС щодо напрямку, якого мають дотримуватися такі політики, спонукає науковців переосмислити імміграцію як (квазі-)валентне питання. Це переосмислення має важливі наслідки для розуміння динаміки партійної конкуренції, формування політичного порядку денного та взаємодії між громадською думкою та політичними рішеннями в контексті імміграційної політики в Європі.

Важливо підкреслити, що мінлива природа імміграції, безумовно, не є ідеальною з політичної і культурної точки зору: тут багато протиріч. Традиційно імміграція сприймалася як позиційне питання, тобто як цінність, яка не поділялася усім електоратом, зважаючи на те, що деякі виборці можуть підтримувати більш ліберальну імміграційну політику. Проте, зростаюча непопулярність імміграції у широкому ідеологічному спектрі надає їй певних характеристик змінних (політично гнучких) питань, і дуже ймовірно, що політичні партії змінюватимуть свої позиції щодо питань імміграції та інтеграції. Зростаюча значимість цієї проблеми в останні 2 десятиліття та її вплив на європейські партійні системи та думки виборців вказують на можливість розглядати імміграцію як стратегію здобуття голосів виборців з атрибутами «квазивалентності».

Хоча економіка вважається перемінним питанням *par-excellence*, декілька інших питань також можуть згуртувати значну більшість виборців навколо конкретних політичних результатів. У все більш глобалізованому та взаємопов'язаному світі, де традиційні національні кордони зникають, а вільне пересування людей вважається наріжним каменем політичних утворень, таких як Європейський Союз, оцінка підзвітності виборців обов'язково передбачає розгляд інших суттєвих аспектів прийняття політичних рішень, таких як імміграція. За словами Дональда Стокса [22, С/ 373], ризики упередженої концептуалізації можуть виникати з будь-якої апріорної класифікації питань як позиційних або валентних, які замість цього повинні вирішуватися емпірично. Недавні дослідження чітко розглядають цю проблему, розміщуючи політичні питання вздовж одного виміру, де позиційність та валентність представляють крайнощі одного і того ж континууму. В певних обставинах, які іноді переростають у справжні «критичні моменти», позиційне питання може набувати характеристик валентності або, навпаки, валентне питання може конфігуруватися як позиційне, ідеально рухаючись по континууму.

З цієї перспективи, традиційно позиційне питання, таке як імміграція, може розглядатися як (квазі-)перемінне, коли воно стає менш роздільним. Це відбува-

ється, коли значна більшість людей вважає бажаним певний політичний результат, і партії поступово зближуються на цих позиціях. Проте ця еволюція не передбачає постійного перетворення імміграції з позиційного на валентне питання, а скоріше тимчасового зсуву, викликаного певними обставинами. Ці міркування приводять до очікування того, що сприймані рівні імміграції мають сильний вплив на вибір виборців. Таким чином, ми маємо: передбачуваний нижчий рівень імміграції робить виборців більш схильними голосувати за чинний уряд, що є «гіпотезою голосування за результатами імміграції». Отже, питання імміграції залишається складним і багатогранним феноменом, який постійно еволюціонує під впливом різноманітних політичних, економічних та соціальних факторів. Аналіз показує, що імміграція може перетворюватися з позиційного на валентне питання залежно від контексту і конкретних обставин, таких як економічна криза або підвищена політизація питання. Урахування цих аспектів є важливим для розуміння сучасних політичних процесів у Європейському Союзі та адаптації стратегій політичних партій відповідно до змінних настроїв виборців. В Україні ці знання можуть бути застосовані для розробки ефективних політик, спрямованих на інтеграцію мігрантів та підвищення підзвітності державних інституцій, що сприятиме стабільності та розвитку країни.

Сучасна політична епоха характеризується як «епоха валентної політики» [5], де від виборців очікується, що вони будуть структурувати свій вибір в першу чергу на основі своїх оцінок компетентності правлячих партій у досягненні політичних результатів. Хоча питання імміграції «безсумнівно ідеологічно навантажене» [21], є свідчення його переходу до іншого значення, що сприяло зміні традиційного порядку денного з питань зміни політичного ставлення (мейнстріму), яке структурувало партійну конкуренцію в Європі протягом останніх 20-25 років. Три фактори вважаються важливими для активації цього процесу трансформації [9]:

- 1) значущість діяльності уряду для вибору виборців,
- 2) зменшення зв'язку між позицією лівих і правих та вибором виборців,
- 3) сприйняте зближення основних партій.

Докази цього процесу, який характеризує європейську політику останніх десятиліть, були добре описані в літературі з питань конкуренції та імміграції. Зокрема, зростаючий консенсус щодо традиційно лівих і правих питань, таких як імміграція, має важливі наслідки для партійної конкуренції. Якщо стисло, то це значить таке: громадська думка має значення, і якщо вона рухається, то і партії з часом будуть рухатися. Питання імміграції, набуваючи характеристик валентних питань, впливає на електоральну динаміку, зокрема через механізми ретроспективного голосування. Дослідження підтверджують, що виборці можуть накладати санкції на уряди, якщо вони оцінюють результати імміграційної політики як незадовільні або неефективні для досягнення бажаної мети.

Результати опитувань EES (European Election Studies) також підтверджують вплив ясності відповідальності уряду в державах-членах ЄС. Виборці продовжують вважати національні уряди відповідальними за імміграцію навіть у фазі загальної «європеїзації» національної політики та в контексті складного

багаторівневого управління. Після міграційної кризи 2015 року зростаючий рівень іммігрантів і біженців негативно вплинув на ставлення громадян, підсилюючи невдоволення інститутами ЄС більше, ніж національними урядами та парламентами. Це відповідає дослідженням, які показують, що зростаючий євроскептицизм не вплинув на здатність громадян розрізняти відповідальність різних рівнів уряду і відповідно розподіляти вину, особливо коли питання імміграції стає все більш помітним.

Наразі є чимало наукових досліджень європейських вчених [8; 10; 12; 17], в яких імміграційна політика піднімається з точки зору політизації настроїв населення і того, скільки країни платять іммігрантам на утримання і першу інтеграцію в нові спільноти, тобто це теж скоріше політичне питання. В цих статтях досі немає спільної думки, якою ж точно буде політика щодо іммігрантів в ЄС: тут забагато політики. Більше ніж економіки. І, не вдаючись у подробиці, все ж нам зрозуміло, що трансформація міграційної політики Європейського Союзу в період 2024-2025 років, скоріше за все, буде характеризуватися поступовим зближенням позицій основних політичних сил щодо управління міграційними потоками, і це відбуватиметься попри посилення право радикальних партій у деяких країнах і перемоги на виборах (Віктор Орбан в Угорщині, Герт Вілдерс в Нідерландах, «Альтернатива для Німеччини» та ін.). Цей процес, який вже спостерігається в багатьох країнах-членах ЄС, призведе до формування більш уніфікованого підходу до міграційних викликів. Зокрема, можна очікувати посилення контролю зовнішніх кордонів ЄС та впровадження більш селективних критеріїв для прийому мігрантів.

Чому це так? За даними Євростату, в 2022 році до ЄС прибуло близько 3,5 мільйонів мігрантів з країн, що не входять до складу Союзу, більшість – з України через війну. Враховуючи цю тенденцію та зростаючу політизацію питання імміграції, європейські лідери будуть змушені розробити комплексну стратегію, яка збалансує економічні потреби ЄС у робочій силі з соціальними викликами інтеграції мігрантів. Ця стратегія може включати розвиток програм циркулярної міграції, посилення співпраці з країнами походження мігрантів, та вдосконалення механізмів розподілу біженців між країнами-членами ЄС. За прогнозами експертів, до 2040 року ЄС може потребувати до 50 мільйонів додаткових працівників для підтримки економічного зростання та компенсації демографічного спаду, що робить питання міграційної політики критично важливим для майбутнього Союзу.

У контексті сучасної України, країна стикається з унікальним набором викликів, пов'язаних як з внутрішньою, так і з зовнішньою міграцією. За даними Міжнародної організації з міграції, з початку повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році, близько 5,9 мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами, а ще приблизно 6,3 мільйони виїхали за кордон. Ця ситуація створює подвійний виклик для України: необхідність інтеграції ВПО та гостру потребу у кваліфікованій робочій силі для відбудови економіки. Досвід ЄС у розробці комплексних підходів до управління міграцією може стати цінним ресурсом для України. Зокрема, країна може адаптувати європейські практики для розробки стратегії повернен-

ня українських мігрантів, створення програм перекваліфікації для адаптації навичок працівників до нових економічних реалій, та залучення іноземних фахівців для заповнення критичних прогалів на ринку праці. Порівнюючи з досвідом Польщі, яка успішно залучила близько 2 мільйонів українських працівників після 2014 року, Україна може розробити власні програми для стимулювання повернення своїх громадян та залучення кваліфікованих кадрів з-за кордону.

Особливо гостро проблема нестачі робочої сили постає перед державними корпораціями України, які зазнали значних втрат кадрів внаслідок війни та міграції. За оцінками експертів, деякі галузі втратили до 30% кваліфікованого персоналу. Для вирішення цієї проблеми, державні підприємства можуть адаптувати європейський досвід управління міграцією до своїх потреб. Це може включати розробку цільових програм залучення кваліфікованих кадрів з-за кордону, створення привабливих умов праці та соціальних пакетів, інвестиції в програми навчання та підвищення кваліфікації. Наприклад, німецька програма «Make it in Germany», яка успішно залучила тисячі кваліфікованих працівників з-за меж ЄС, може стати моделлю для українських державних корпорацій. Крім того, співпраця з урядом для розробки спеціальних візових програм для іноземних фахівців у критично важливих галузях може стати ключовим елементом стратегії відновлення кадрового потенціалу. Важливо також враховувати досвід таких країн, як Естонія, яка успішно впровадила програми цифровізації та автоматизації для зменшення залежності від ручної праці, що може бути особливо актуальним для модернізації українських державних підприємств в умовах кадрового дефіциту.

Критичне переосмислення двох європейських хвиль імміграції в ЄС надає цінні уроки для сучасної України, особливо в контексті триваючої війни, яка спричиняє скорочення чисельності населення, руйнування інфраструктури та інвестиційні ризики. Публічний сектор та державні і приватні корпорації України можуть вичерпно скористатися досвідом ЄС у сфері управління міграційними потоками та інтеграції мігрантів.

1) Так, перша європейська хвиля імміграції, яка відбулася в кінці 20-го століття, була зумовлена економічними факторами та потребою в робочій силі. Ця хвиля демонструвала, що мігранти можуть стати важливим джерелом кваліфікованої робочої сили, яка може сприяти економічному зростанню та розвитку. Перша хвиля імміграції в ЄС показала, як важливо інтегрувати новоприбулих громадян у соціальні та економічні структури, що є надзвичайно актуальним для України. Інтеграція нових членів суспільства сприяє зміцненню економічної стабільності та соціальної згуртованості. Для України, яка зазнала значного скорочення населення через міграцію та воєнні дії 2022-2024 рр., досвід ЄС у забезпеченні соціальної інтеграції мігрантів може стати корисним для розробки стратегій залучення та утримання кваліфікованих робітників. Державні та приватні корпорації можуть адаптувати європейські практики, спрямовані на інтеграцію мігрантів, зокрема шляхом створення навчальних програм, що сприяють професійному зростанню та соціальній адаптації нових працівників.

2) Друга хвиля, яка розпочалася в 2015 році, була спричинена гуманітарною кризою та масовим притоком біженців. Ця хвиля вимагала від ЄС розробки но-

вих механізмів для управління міграційними потоками та забезпечення прав мігрантів. Досвід ЄС показав, що успішна інтеграція мігрантів може сприяти створенню більш інклюзивного та стабільного суспільства, а також покращенню економічних показників. Також європейський досвід показує, що ключовим аспектом успішної інтеграції є забезпечення доступу до базових послуг, таких як житло, охорона здоров'я та освіта. Для України, яка стикається з масовим переміщенням населення всередині країни та потребує відновлення інфраструктури, важливо врахувати ці аспекти. Уряду України необхідно розробити довгострокові програми підтримки внутрішньо переміщених осіб, які включають надання житла, доступ до медичних послуг та можливості для освіти. Це допоможе зменшити соціальну напругу та сприятиме швидшому відновленню постраждалих регіонів.

3) Європейські хвилі імміграції також вказують на необхідність адаптації політичних стратегій до змінних соціально-економічних умов. Дослідження показують, що політичні партії в ЄС змінюють свої позиції щодо імміграції залежно від поточної ситуації та громадської думки. Українські політики та державні службовці можуть використовувати цей підхід для розробки гнучких політичних стратегій, які відповідають національним викликам і враховують потреби населення. Особливо це стосується розробки політик, спрямованих на підтримку зайнятості та соціального захисту вразливих груп населення, що є критично важливим у період післявоєнного відновлення.

4) Друга хвиля імміграції в Європейський Союз, яка відбулася після міграційної кризи 2015 року, виявила численні культурні та ментальні перепони для мігрантів, які значно ускладнили процес їх інтеграції. Європейські країни зіткнулися з викликами, пов'язаними з різними культурними нормами, мовними бар'єрами, релігійними відмінностями та соціальними установками, які впливали на прийняття мігрантів місцевим населенням. Однією з найбільших перепон для мігрантів у ЄС була мовна та культурна відмінність. Багато новоприбулих не володіли місцевими мовами, що ускладнювало їхнє працевлаштування та соціальну інтеграцію. Для України корисним буде впровадження комплексних мовних курсів та культурних програм, спрямованих на швидке опанування мови та адаптацію до місцевих традицій і норм. Ці програми мають включати не тільки мовне навчання, але й ознайомлення з історією, культурою та правовою системою України, що сприятиме більш глибокій інтеграції мігрантів.

5) Друга хвиля імміграції в Європейський Союз, яка відбулася після міграційної кризи 2015 року, виявила численні культурні та ментальні перепони для мігрантів, які значно ускладнили процес їх інтеграції. Європейські країни зіткнулися з викликами, пов'язаними з різними культурними нормами, мовними бар'єрами, релігійними відмінностями та соціальними установками, які впливали на прийняття мігрантів місцевим населенням. Однією з найбільших перепон для мігрантів у ЄС була мовна та культурна відмінність. Багато новоприбулих не володіли місцевими мовами, що ускладнювало їхнє працевлаштування та соціальну інтеграцію. Для України корисним буде впровадження комплексних мовних курсів та культурних програм, спрямованих на швидке опанування мови та адаптацію до місцевих традицій і норм. Ці програми мають включати не тільки

мовне навчання, але й ознайомлення з історією, культурою та правовою системою України, що сприятиме більш глибокій інтеграції мігрантів.

Для публічного сектору України висновки з європейських хвиль імміграції можуть бути особливо корисними. Умови війни та міграції за кордон українців з 2022 року спричинили значне скорочення чисельності населення та дефіцит робочої сили в державних установах. Залучення мігрантів може стати ефективним рішенням для заповнення цих дефіцитів. Публічний сектор може впровадити програми стажування та навчання для мігрантів, а також заходи з підвищення їхньої кваліфікації та професійного розвитку. Крім того, державні установи можуть розробити стратегії соціальної підтримки мігрантів, включаючи забезпечення житлом, медичним обслуговуванням та іншими соціальними послугами. Це може сприяти успішній інтеграції мігрантів у суспільство та покращенню їхнього благополуччя.

Але головне для нас – це питання залучення іммігрантів до реконструкції та розвитку. В умовах долання наслідків війни та відбудови житла і інфраструктури, і повернення власних громадян, і іммігранти можуть стати важливим ресурсом для реконструкції та розвитку України. Публічний сектор може розробити програми залучення мігрантів до будівельних та інфраструктурних проєктів, які сприятимуть відновленню економіки та створенню нових робочих місць.

Особливо це стосується великих державних підприємств, які страждають від нестачі робочої сили через міграцію населення. Великі державні корпорації, які страждають від нестачі кваліфікованих кадрів, можуть залучати мігрантів для заповнення дефіциту робочої сили. Мігранти можуть принести нові знання, навички та інновації, які можуть бути корисними для розвитку підприємств. Крім того, успішна інтеграція мігрантів може сприяти створенню більш різноманітного та інклюзивного середовища, що може позитивно вплинути на корпоративну культуру та соціальну відповідальність підприємств. Приватні корпорації також можуть скористатися досвідом ЄС у сфері управління міграційними потоками та забезпечення прав мігрантів. Впровадження програм соціальної підтримки та професійного розвитку мігрантів може сприяти покращенню їхньої продуктивності та інтеграції в корпоративне середовище.

Європейський досвід показує, що імміграція може бути потужним стимулом для економічного зростання та розвитку. Наприклад, за даними Євростату, у 2020 році іммігранти становили близько 10% робочої сили в ЄС, що сприяло зростанню ВВП на 2,5% щороку. В Україні, де демографічні втрати через війну та еміграцію значні, залучення іноземних робітників може допомогти заповнити дефіцит кваліфікованої робочої сили, особливо в державних корпораціях, таких як АТ «Укрзалізниця» та НАК «Нафтогаз України». Ці найбільші державні корпорації – і не тільки ці – гарантовано будуть мати державні замовлення, які частково увійдуть (або ж навіть складуть основу) для урядового, державного плану відновлення, який буде, скоріше за все і поруч з українськими коштами, спів-фінансуватися з бюджетів країна ЄС, США, Канади і за рахунок конфіскованих російських активів. Тобто це створить гарантії попиту для іноземного і капіталу, і трудових мігрантів на проєкти. Наприклад, стабільне функціонування (з точки зору наявності працівників – робочих рук) АТ «Укрзалізниця» завдяки залученню кваліфікованих

робітників забезпечить, як мінімум, своєчасне виконання замовлень та знизить ризики неплатежів від замовників. Це, у свою чергу, підвищить передбачуваність доходів для держбюджету та створить умови для залучення іноземних інвестицій. А залучення інженерів та технічних спеціалістів з-за кордону дозволить підвищити технічний рівень виробництва та зменшити витрати на навчання місцевих працівників. Це допоможе знизити витрати на реалізацію проектів та підвищити їх ефективність. Дослідження, проведені у Польщі і у Болгарії у 2014-2017 рр., показують [6], що залучення іноземних спеціалістів дозволило збільшити ефективність виробництва на SOE на 15%, що значно покращило економічні показники тих державних підприємств і галузі. Крім того, інтеграція іноземних працівників може сприяти впровадженню нових управлінських практик та технологій, що підвищить ефективність та прозорість державних підприємств.

Зокрема, запровадження в Україні німецького досвіду впровадження системи прозорого найму на роботу, що включає відкриті конкурси та чіткі критерії відбору, може сприяти зменшенню корупційних ризиків та підвищити довіру до державних інституцій. Крім того, розвиток інституційної спроможності для моніторингу та оцінки ефективності інтеграційних програм забезпечить високу якість наданих послуг та сприятиме соціальній згуртованості. Це, у свою чергу, підвищить конкурентоспроможність державних підприємств на міжнародному ринку та сприятиме залученню інвестицій.

Проте імміграція також несе певні ризики, пов'язані з соціальною напругою, культурними відмінностями та потенційним зростанням корупції. В ЄС зростання міграційних потоків після кризи 2015 року супроводжувалося збільшенням соціальної напруги та підтримкою радикально-правих партій. За даними Pew Research Center, у 2016 році 59% європейців вважали імміграцію важливою проблемою, що потребує негайного вирішення. Для України, яка вже стикається з корупційними викликами, важливо забезпечити ефективну систему інтеграції мігрантів, яка включає прозорі процедури найму, надання соціальних послуг та захист прав працівників. Це допоможе уникнути соціальної напруги та підвищити довіру до державних інституцій.

Враховуючи поточну ситуацію в Україні, країна стикається з подвійним викликом (ще будучи ускладненою війною): необхідністю інтеграції внутрішньо переміщених осіб та потребою у кваліфікованій робочій силі для відбудови економіки. У цьому контексті, Україна може:

- 1) розробити стратегію залучення українських мігрантів, які виїхали за кордон, назад в країну,
- 2) створити програми перекваліфікації для адаптації навичок працівників до нових економічних реалій,
- 3) розглянути можливості залучення іноземних фахівців для заповнення критичних прогалин на ринку праці і особливо – для потреб державних корпорацій України, які точно матимуть державні замовлення і будуть залишатися обов'язковим опорним «скелетом» української економіки після війни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведених вище узагальнень і досліджень можна зробити такі висновки.

1) Зростаюча конвергенція позицій основних політичних партій щодо питань міграції в ЄС, ймовірно, призведе до формування більш уніфікованого підходу до управління міграційними потоками. У короткостроковій перспективі (2024-2026 рр.) це може виразитися у посиленні контролю зовнішніх кордонів ЄС та впровадженні більш селективних критеріїв для прийому мігрантів. У довгостроковій перспективі (10-20 років) можна очікувати розробки комплексної загальноєвропейської стратегії, яка балансуватиме між економічними потребами ЄС у робочій силі та соціальними викликами інтеграції мігрантів. Ця стратегія може включати: розвиток програм циркулярної міграції, посилення співпраці з країнами походження мігрантів, впровадження більш ефективних механізмів розподілу біженців між країнами-членами ЄС, інвестиції в інтеграційні програми та освіту мігрантів.

2) Сучасна політика ЄС щодо зовнішньої міграції характеризується зростаючою увагою до питань інтеграції мігрантів та забезпечення їхніх прав. Попри значний вплив українців в ЄС з початком війни у 2022 пр. ЄС продовжує розвивати свою міграційну політику, зосереджуючись на створенні більш інклюзивного та справедливого суспільства. Це передбачає впровадження програм соціальної підтримки, навчання та професійного розвитку мігрантів, а також заходи з боротьби з дискримінацією.

3) Україна може винести кілька ключових висновків з європейського досвіду управління імміграцією. По-перше, важливо розробити ефективні стратегії інтеграції мігрантів та внутрішньо переміщених осіб, що включають доступ до базових послуг та можливості для професійного зростання. По-друге, необхідно адаптувати політичні стратегії до змінних соціально-економічних умов, зосереджуючись на підтримці зайнятості та соціального захисту. По-третє, державні та приватні корпорації повинні активно залучати кваліфікованих працівників, використовуючи європейські практики інтеграції та навчання.

4) Державні корпорації України, які зіткнулися з нестачею робочої сили внаслідок війни та міграції, можуть адаптувати досвід ЄС щодо управління міграцією для вирішення своїх кадрових проблем: а) розробити цільові програми залучення кваліфікованих кадрів з-за кордону, включаючи українську діаспору; б) створити привабливі умови праці та соціальні пакети для утримання існуючих працівників та залучення нових; в) інвестувати в програми навчання та підвищення кваліфікації для місцевих працівників; г) розглянути можливості автоматизації та цифровізації процесів для зменшення залежності від ручної праці; д) співпрацювати з урядом для розробки спеціальних візових програм для залучення іноземних фахівців у критично важливі галузі. Таким чином, досвід ЄС у трансформації підходів до міграційної політики може стати цінним ресурсом для України у вирішенні її поточних економічних та демографічних викликів, особливо в контексті потреб державних корпорацій у робочій силі.

Перспективи подальших наукових досліджень мають бути спрямовані на вивчення найкращих практик інтеграції мігрантів у робочу силу. Це включає розробку програм професійної підготовки, мовних курсів та соціальної адаптації. Дослідження можуть зосередитися на аналізі ефективності різних моделей інте-

грації, враховуючи специфіку українських державних підприємств та потребу у кваліфікованих працівниках. Інший важливий напрямок досліджень стосується розробки механізмів підвищення прозорості та підзвітності у процесах корпоратизації державних підприємств. Це включає вивчення впливу інтеграції мігрантів на зниження корупційних ризиків, покращення процедур найму та управління, а також впровадження міжнародних стандартів прозорості. Наукові роботи можуть також досліджувати вплив прозорості на підвищення ефективності управління та довіри до державних інституцій. Важливим напрямком є дослідження інноваційних підходів до управління державними підприємствами з урахуванням інтеграції мігрантів. Це включає впровадження сучасних управлінських технологій, розвиток мультикультурних команд, стимулювання інновацій та підвищення продуктивності праці. Наукові дослідження можуть також зосередитися на аналізі кращих європейських практик та їх адаптації до українських умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гібадуллін О. В., Косенко В. В. Теоретичні аспекти формування сталої системи промислового і кадрового відновлення в регіоні у повоєнний період. Актуальні проблеми державного управління. 2023. № 2 (63). С. 25–43. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-2-02>
2. Дунаєв І. В., Костенніков Д. М., Кушнір В. М. Цифрові кочівники: глобальні туристи чи нові робочі руки для післявоєнного відновлення України? Актуальні проблеми державного управління. 2023. № 2 (63). С. 6–24. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-2-01>
3. Коваленко М. М., Дунаєв І. В. Складові публічної політики в умовах реалізації мобілізаційної моделі розвитку економіки. Теорія та практика державного управління. 2023. № 1 (76). С. 7–25. URL: <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/view/22287/20607>. DOI: <https://doi.org/10.26565/1727-6667-2023-1-01>
4. Alonso S., Fonseca S. Immigration, left and right. *Party Politics*. 2011. №18(6). С. 865–884. <https://doi.org/10.1177/1354068810393265>
5. Bale T. Between a soft and a hard place? The conservative party, valence politics and the need for a new 'Eurorealism'. *Parliamentary Affairs*. 2006. № 59 (3). С. 385–400. DOI: <https://doi.org/10.1093/pa/gsl021>
6. Battowski M., Kwiatkowski G. State-Owned Enterprises in the Global Economy. London, Routledge, 2018. 343 с. DOI: 10.4324/9781003244462
7. Boswell C., Hampshire J. Ideas and agency in immigration policy: A discursive institutionalist approach
8. Burgoon B., Rooduijn M. Immigration 'of welfare politics? Anti-immigration and welfare attitudes in context. *West European Politics*. 2020. № 44 (2). С. 177–203. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1702297>
9. Clarke H., Sanders D., Stewart M., Whiteley P. Performance politics and the British voter. Cambridge University Press, 2009. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511596872>
10. Eick G., Bussemeyer M. Migration levels and welfare support: evidence from the local level. *Journal of European Public Policy*. 2023. С.1–33. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501763.2023.2195440>
11. European Journal of Political Research. 2016. № 56 (1). DOI: 10.1111/1475-6765.12170
12. Fumarola A. Making the government accountable: rethinking immigration as an issue in the European Union. *European Politics and Society*. 2020. № 22 (1). С. 140–159. DOI: 10.1080/23745118.2020.1752453

13. Givens T., Luedtke, A. European immigration policies in comparative perspective: Issue salience, partisanship and immigrant rights. *Comparative European Politics*. 2005. № 3 (1). C. 1–22. DOI: <https://doi.org/10.1057/palgrave.cep.6110051>
14. Goodman S.W. Immigration and Membership Politics in Western Europe. 2017. C. 118–160. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781107477865.006>
15. Grande E., Schwarzbözl T., Fatke M. Politicizing immigration in Western Europe. *Journal of European Public Policy*. 2018. №26 (10). C. 1444–1463. DOI: [10.1080/13501763.2018.1531909](https://doi.org/10.1080/13501763.2018.1531909)
16. Green J. When voters and parties agree: Valence issues and party competition. *Political Studies*. 2007. №55(3). C. 629–655. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00671.x>
17. Hajighasemi A., Oghazi P. Outcomes of Swedish migration and economics of the welfare system. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*. 2021. №35(1), C. 986–1010. DOI: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1952089>
18. Joppke Ch. The retreat of multiculturalism in the liberal state: theory and policy 1. *The British journal of sociology*. 2004. №55/2. C. 237–257.
19. Meyer S., Rosenberger S. Just a shadow? The role of radical right parties in the politicization of immigration, 1995–2009. *Politics and Governance*. 2015. №3(2). C. 17. DOI: <https://doi.org/10.17645/pag.v3i2.64>
20. Norris P., Inglehart R. *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. New York: Cambridge University Press, 2019.
21. Odmalm P., Bale T. Immigration into the mainstream: Conflicting ideological streams, strategic reasoning and party competition. *Acta Politica*. 2015. №50(4). C. 365–378. DOI: <https://doi.org/10.1057/ap.2014.28>
22. Stokes D. Spatial Models of Party Competition. *American Political Science Review*. 1963. № 57(2). C. 368–377. DOI: [10.2307/1952828](https://doi.org/10.2307/1952828)
23. Van der Brug W., D'Amato G., Ruedin D., Berkhout J. *The politicisation of migration*. Routledge, 2015. 287 c.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2024

Стаття рекомендована до друку 20.05.2024

Viktor Kosenko, PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Policy and Management of the Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration», V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8995-7383> e-mail: victorkosenko@karazin.ua

Denys Tymokha, PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Policy and Management of the Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration», V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7837-7567> e-mail: d.timokha@karazin.ua

Alisa Kosenko, PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Policy and Management of the Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration», V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4006-2295> e-mail: a.v.kosenko@karazin.ua

RETHINKING EUROPEAN IMMIGRATION WAVES AND CONCLUSIONS FOR THE MODERNIZATION AND CORPORATIZATION OF UKRAINIAN LARGE STATE-OWNED ENTERPRISES

Abstract. The paper is dedicated to rethinking European immigration waves and drawing conclusions for the modernization and corporatization of large state-owned enterprises in Ukraine. This is significant for developing effective strategies for integrating migrants, enhancing management transparency, and ensuring sustainable economic development in Ukraine, as well as for implementing European practices and developing new digitalized Ukrainian practices of transparency and accountability in managing state-owned enterprises. The article begins with a review of the European experience of two immigration waves over the past 30 years, which created “immigration shocks” and contributed to a sharp increase in public attention to immigration issues, as well as structuring political competition on both the supply and demand sides of democratic representation. Based on this, the author’s vision is proposed on how this European experience can be applied to the not very popular among scholars and politicians in Ukraine and the EU, but economically significant for Ukraine, theme of promoting broad modernization of Ukrainian society and, in particular, supporting the corporatization of large state-owned enterprises, such as JSC “Ukrzaliznytsia”. The conclusion is made that state-owned corporations in Ukraine, facing a shortage of labor due to war and migration, can adapt the EU’s experience in managing migration to solve their staffing problems: a) develop targeted programs to attract qualified personnel from abroad, including the Ukrainian diaspora; b) create attractive working conditions and social packages to retain existing employees and attract new ones; c) invest in training and qualification improvement programs for local employees; d) implement more automation and digitalization processes to reduce dependence on manual labor; e) cooperate with the government to develop special visa programs for attracting foreign specialists in critically important sectors.

Keywords: *modernization, public governance, immigrants, migration policy, skilled immigrants, large state-owned enterprises, corporatization, public sector.*

In cites: Kosenko, V. V., Tymokha, D. A., & Kosenko, A. V. (2024). Rethinking European Immigration Waves and Conclusions for the Modernization and Corporatization of Ukrainian Large State-Owned Enterprises. *Theory and Practice of Public Administration*, 1 (78), 118–135. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2024-1-07> [in Ukrainian].

REFERENCES:

1. Gibadullin, O. V., & Kosenko, V. V. (2023). Theoretical aspects of forming a sustainable system of industrial and personnel recovery in the region in the post-war period. *Actual Problems of Public Administration*, 2(63), 25–43. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-2-02> [in Ukrainian] (accessed 29.04.2024)
2. Dunayev, I. V., Kostenikov, D. M., & Kushnir, V. M. (2023). Digital nomads: Global tourists or new workforce for post-war recovery of Ukraine? *Actual Problems of Public Administration*, 2(63), 6–24. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-2-01> [in Ukrainian] (accessed 29.04.2024).
3. Kovalenko, M. M., & Dunaiev, I. V. (2023). Components of public policy in the conditions of implementing the mobilization model of economic development. *Theory and Practice of Public Administration*, 1 (78), 118–135. DOI: <https://doi.org/10.26565/1727-6667-2024-1-07> [in Ukrainian].

Administration, 1(76), 7–25. URL: <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/view/22287/20607>. DOI: <https://doi.org/10.26565/1727-6667-2023-1-01> (in Ukraine) (accessed 29.04.2024)

4. Alonso, S., & Fonseca, S. (2011). Immigration, left and right. *Party Politics*, 18(6), 865–884. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354068810393265> [in English] (accessed 29.04.2024).

5. Bale, T. (2006). Between a soft and a hard place? The conservative party, valence politics and the need for a new 'Eurorealism'. *Parliamentary Affairs*, 59(3), 385–400. DOI: <https://doi.org/10.1093/pa/gsl021> [in English] (accessed 29.04.2024).

6. Bałtowski, M., & Kwiatkowski, G. (2018). *State-Owned Enterprises in the Global Economy*. London: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003244462> [in English] (accessed 29.04.2024).

7. Boswell, C., & Hampshire, J. (2020). Ideas and agency in immigration policy: A discursive institutionalist approach [in English] (accessed 29.04.2024).

8. Burgoon, B., & Rooduijn, M. (2020). 'Immigrationization' of welfare politics? Anti-immigration and welfare attitudes in context. *West European Politics*, 44(2), 177–203. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1702297> [in English] (accessed 29.04.2024).

9. Clarke, H., Sanders, D., Stewart, M., & Whiteley, P. (2009). *Performance politics and the British voter*. Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511596872> [in English] (accessed 29.04.2024).

10. Eick, G., & Busemeyer, M. (2023). Migration levels and welfare support: Evidence from the local level. *Journal of European Public Policy*, 1–33. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501763.2023.2195440> [in English] (accessed 29.04.2024).

11. *European Journal of Political Research*. (2016). 56(1). DOI: <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12170> [in English] (accessed 29.04.2024).

12. Fumarola, A. (2020). Making the government accountable: Rethinking immigration as an issue in the European Union. *European Politics and Society*, 22(1), 140–159. DOI: <https://doi.org/10.1080/23745118.2020.1752453> [in English] (accessed 29.04.2024).

13. Givens, T., & Luedtke, A. (2005). European immigration policies in comparative perspective: Issue salience, partisanship and immigrant rights. *Comparative European Politics*, 3(1), 1–22. DOI: <https://doi.org/10.1057/palgrave.cmp.6110051> [in English] (accessed 29.04.2024).

14. Goodman, S. W. (2017). Immigration and Membership Politics in Western Europe, 118–160. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781107477865.006> [in English] (accessed 29.04.2024).

15. Grande, E., Schwarzbözl, T., & Fatke, M. (2018). Politicizing immigration in Western Europe. *Journal of European Public Policy*, 26(10), 1444–1463. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501763.2018.1531909> [in English] (accessed 29.04.2024).

16. Green, J. (2007). When voters and parties agree: Valence issues and party competition. *Political Studies*, 55(3), 629–655. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00671.x> [in English] (accessed 29.04.2024).

17. Hajighasemi, A., & Oghazi, P. (2021). Outcomes of Swedish migration and economics of the welfare system. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 35(1), 986–1010. DOI: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1952089> [in English] (accessed 29.04.2024).

18. Joppke, C. (2004). The retreat of multiculturalism in the liberal state: Theory and policy. *The British Journal of Sociology*, 55(2), 237–257 [in English] (accessed 29.04.2024).

19. Meyer, S., & Rosenberger, S. (2015). Just a shadow? The role of radical right parties in the politicization of immigration, 1995–2009. *Politics and Governance*, 3(2), 17. DOI: <https://doi.org/10.17645/pag.v3i2.64> [in English] (accessed 29.04.2024).

Косенко В. В., Тимоха Д. А., Косенко А. В. Переосмислення європейських імміграційних хвиль і висновки для модернізації і корпоратизації великих державних підприємств України

20. Norris, P., & Inglehart, R. (2019). *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. New York: Cambridge University Press [in English] (accessed 29.04.2024).

21. Odmalm, P., & Bale, T. (2015). Immigration into the mainstream: Conflicting ideological streams, strategic reasoning and party competition. *Acta Politica*, 50(4), 365–378. DOI: <https://doi.org/10.1057/ap.2014.28> [in English] (accessed 29.04.2024).

22. Stokes, D. (1963). Spatial Models of Party Competition. *American Political Science Review*, 57(2), 368–377. DOI: <https://doi.org/10.2307/1952828> [in English] (accessed 29.04.2024).

23. Van der Brug, W., D'Amato, G., Ruedin, D., & Berkhout, J. (2015). *The politicisation of migration*. Routledge [in English] (accessed 29.04.2024).

The article was received by the editors 30.04.2024

The article is recommended for printing 20.05.2024